

Eerlijkheid is: leerlingen met dyslexie niet afrekenen op hun handicap!

- over dyslexieverklaringen en dyslexiebeleid -

Tom Braams

Tijdschrift voor Remedial Teaching, 2001, (2), 16-20.

In het voortgezet onderwijs komt er steeds meer aandacht voor differentiatie. Men is er zich steeds meer van bewust dat je veel leerlingen tekort doet als je geen rekening houdt met hun bijzonderheden. Het is oneerlijk en maatschappelijk schadelijk als leerlingen door een handicap niet het onderwijstype kunnen volgen wat bij hun capaciteiten past. Dit overkomt leerlingen met dyslexie nogal eens. Met hulp van ouders en welwillende docenten en met faciliteiten waarvoor een wettelijk kader aanwezig is, kunnen zij hun schoolloopbaan succesvol doorlopen. Een inhoudelijk op de individuele problemen toegesneden dyslexieverklaring en een goed dyslexiebeleid op de school kan hierbij zeer behulpzaam zijn. Dit artikel is een bewerking van gedeelten uit het boek '*Dyslexie, een complex taalprobleem*', wat in de komende herfst in een compleet herziene en uitgebreidere druk zal verschijnen (Braams, 2001).

Een leerling met een handicap moet het onderwijs kunnen doorlopen op een manier die aangepast is aan zijn of haar mogelijkheden. Dit is geen gunst, maar een recht: dit is wettelijk geregeld. Dyslexie wordt in dit kader als handicap erkend.

De diagnose *dyslexie* geeft, volgens artikel 55 van het Eindexamenbesluit en artikel 19 van het Besluit Staatsexamens 1978, de scholier altijd recht op meer tijd voor proefwerken en examens. Andere maatregelen of faciliteiten zijn ook mogelijk, maar moeten door de onderzoeker gemotiveerd worden.

Vmbo

Met name op scholen voor vmbo is de *Regeling Remedial Teaching* (geactualiseerd in 1998) ook van belang bij de begeleiding van dyslectische leerlingen. Voor leerlingen die zonder extra begeleiding naar het speciaal voortgezet onderwijs zouden moeten gaan is via deze regeling een beperkte vergoeding mogelijk. Het budget voor deze regeling is echter zeer gering. Voor het onderwijs in vreemde talen zijn nog aanvullende wettelijke regels. Leerlingen met dyslexie die zeer ernstige problemen hebben met het leren van talen kunnen, als ze op het vmbo zitten, al eerder dan normaal het geval is, een taal laten vallen of zelfs helemaal vrijstelling voor een taal krijgen. In de uren die vrijkomen kunnen ze dan extra remedial teaching krijgen of tijd besteden aan Nederlands en Engels (Engels is altijd verplicht).

Havo en vwo

Leerlingen op havo en vwo kunnen in principe geen verplichte taal laten vallen. Havisten moeten naast het volledige programma van het Engels ook een deelvak (luister- en gespreksvaardigheid) van een tweede vreemde taal volgen. Vwo-ers moeten ook een deelvak (leesvaardigheid) van de tweede en de derde vreemde taal volgen. Als ze echter van het vmbo naar het havo overstappen of van havo naar vwo, kan de school in bijzondere gevallen vrijstelling voor de taal verlenen die ze eerder niet gevolgd hebben (zie ook: Balans Belang, mei 2001, p. 18-20).

Examenregeling

Om een examenregeling te verkrijgen, moet de leerling een dyslexieverklaring kunnen overleggen aan de directeur van de school. Deze beslist over de verlening van de examenregeling en moet aan de inspecteur meedelen waarom bepaalde faciliteiten worden verleend. Als er tijdens de schoolloopbaan al rekening gehouden is met de dyslectische problemen, levert de onderbouwing van de dyslexie weinig problemen op. Het is daarom raadzaam om al vroeg in de schoolloopbaan van de leerling afspraken te maken over hoe men met de dyslexie rekening wil houden. Ook kan men beter vroegtijdig informeren hoe de examenregeling op dat moment luidt, omdat dit soort regelingen geregeld veranderd wordt. De oudervereniging Balans heeft doorgaans kennis van de precieze stand van zaken rond examenregelingen.

'Dat ik dom was, was voor de meeste leraren wel duidelijk. Een leerling die het niet redde, hoorde gewoon niet op het vwo thuis. Van vwo-leerlingen mocht je toch verwachten dat ze foutloos konden schrijven? Toen in 5-vwo werd vastgesteld dat ik dyslexie had, bleek dat ik meer tijd kon krijgen voor proefwerken en voor de tentamens. Daar was ik heel blij mee, dat zou de spanning of ik het wel af zou krijgen behoorlijk kunnen verminderen. Officieel was het geregeld, maar in de praktijk kwam er niets van terecht. Leraren vergaten het gewoon. Ik moest het maar doen zonder 'voorkeursbehandeling'. Ik ben uiteindelijk gezakt. Nu zit ik op het volwassenenonderwijs en het gaat ontzettend goed. Hier vinden ze het normaal om rekening te houden met mijn dyslexie. Hier noemen ze het geen voorkeursbehandeling maar een eerlijke kans.'

(verkort verhaal van Bianca, uit: Dus toch, dyslexie. Balans: Bilthoven.)

Dyslexieverklaring: wanneer, voor en door wie?

De dyslexieverklaring moet worden afgegeven door een deskundig orthopedagoog of psycholoog die gekwalificeerd is voor het uitvoeren van psychodiagnostisch onderzoek en beschikt over specialistische kennis over leerstoornissen en de onderwijsbelemmeringen die daarmee samen kunnen gaan.

De Stichting Dyslexie Nederland heeft in 2000 een brochure doen verschijnen (Van der Leij, Struiksmā en Ruijssenaars, 2000) waarin een beschrijving wordt gegeven van de grote lijnen van het dyslexieonderzoek en waarin inhoudelijke eisen worden geformuleerd die aan een dyslexieverklaring worden gesteld. Over de inhoud van deze brochure is een grote mate van consensus onder Nederlandse dyslexie-experts.

De dyslexieverklaring kan direct na het onderzoek worden afgegeven, tegelijk met de (uitgebreidere) rapportage over het onderzoek. Het kan echter ook op een later moment. Bij een kind in groep 4 of 5 is doorgaans nog niet duidelijk hoe het lezen en spellen zich verder zal ontwikkelen en naar welk schooltype het kind na groep 8 zal gaan. In een dyslexieverklaring kan dan niet worden aangegeven met welke onderwijsbelemmeringen de leerling in groep 8 (de Citotoets!) en op het voortgezet onderwijs geconfronteerd zal worden.

Het is verstandiger als de onderzoeker de dyslexieverklaring pas in groep 8 schrijft, met de kennis die hij of zij dan heeft over de verdere ontwikkeling van het kind. Soms zal dan een

kort heronderzoek nodig zijn. Vaak ook niet. *Een kind blijft dyslectisch, ook als het lezen en spellen met hard werken en specialistische hulp redelijk op niveau is!*

Uit onderzoek blijkt namelijk dat de onderliggende taalproblematiek niet verdwijnt. Volwassenen die hun lees- en spellingproblemen volledig overwonnen hebben, blijven namelijk problemen houden met taken die een beroep doen op vlotte fonologische verwerking (zie bijv. Olofsson, 1999). De dyslexie *uit* zich alleen op een andere manier. Op het voortgezet onderwijs bij voorbeeld bij de vreemde talen (woordjes stampen, spelling, lezen) en bij het begrijpend lezen van lange teksten. Een dyslexieverklaring heeft dus een onbeperkte geldigheid. Eens dyslectisch, altijd dyslectisch!

Diagnostisch onderzoek

Bij een diagnostisch onderzoek is de geldigheidsduur wat genuanceerder. Bepaalde delen van het onderzoek hebben een heel korte relevantie, bijvoorbeeld het didactische gedeelte en de sociaal-emotionele beoordeling. Drie maanden na het onderzoek kunnen deze gegevens al achterhaald zijn: het kind kan een goede vooruitgang hebben gemaakt en weer beter in zijn vel zitten. Andere delen van het onderzoek kunnen na enkele jaren geen goed beeld van een kind meer geven: een achterstand in de cognitieve ontwikkeling kan verminderd zijn, een voorsprong is misschien niet meer zo groot. Met de intelligentieschatting bij een achtjarig kind kun je niet bepalen voor welk schooltype van het voortgezet onderwijs het geschikt is. Maar zwakke fonologische vaardigheden lijken dus blijvend te zijn.

Als een kind ernstige en hardnekkige lees- en spellingproblemen heeft door dyslexie, kun je met een behoorlijke zekerheid voorspellen dat het leren van de vreemde talen op de middelbare school veel problemen zal opleveren.

Dyslexieverklaring: wat hoort erin te staan?

Inhoudelijk is een dyslexieverklaring een samenvatting van het uitgevoerde dyslexieonderzoek, aangevuld met gerichte aanwijzingen betreffende de specifieke maatregelen of faciliteiten waar de leerling gebruik van moet kunnen maken. In het kort wordt de diagnose beschreven: de feitelijke leerproblemen (dit wordt de onderkende diagnose genoemd), de verklarende factoren (verklarende diagnose) en de adviezen met betrekking tot het omgaan met de dyslectische problemen en de dyslectische leerling (handelingsgerichte diagnose).

Voorbeeld van een dyslexieverklaring

Dyslexieverklaring

Ondergetekende verklaart dat uit psychodiagnostisch onderzoek is gebleken dat bij:

naam :
geboortedatum :
adres :

- Dyslexie is vastgesteld volgens de criteria voor onderkenning en verklaring van de Stichting Dyslexie Nederland (SND, 2003);
- Geconstateerd is dat er, als gevolg van de dyslexie en gegeven de leeftijd en omstandigheden van de betrokkene, sprake is van ernstige belemmeringen in de onderwijs-/maatschappelijke participatie op de volgende terreinen:
  1. problemen met taken, vakken en situaties die een beroep doen op de geletterdheid,
  2. frustratie van talent door onvoldoende geletterdheid,
  3. problemen met het behalen van schoolse kwalificaties in overeenstemming met de aanleg.

Op basis hiervan komt de cliënt in aanmerking voor:

- behandeling in een klinische setting:
  1. specialistische behandeling bij een erkend dyslexie-instituut
  2. specialistische behandeling door een post-hbo opgeleide dyslexie-specialist
- de volgende materiele voorzieningen:
  1. gebruik mogen maken van aantekeningen van de docent of van een medeleerling, waardoor hij tijdens de les zich kan concentreren op het begrijpen van de lesstof,
  2. gebruik maken van de Anders Lezen Bibliotheken voor voorgelezen boeken en studieboek op cd-rom,
  3. gebruik maken van een computer met tekst-naar-spraak software,
  4. gebruik van een computer voor opdrachten en proefwerken (incl. gebruik van spellingscontrole)
  5. gebruik van laptop met spraakbesturing in de klas en voor huiswerk,
  6. gebruik van dictafoon/cassette recorder in de klas,
  7. gebruik maken van een cassette recorder met koptelefoon bij luistertoetsen, met verlengde pauzes om de vragen in het eigen tempo te maken.
- de volgende remediering en dispensaties in het onderwijs:
  1. een examenregeling conform hetgeen het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen in geval van dyslexie heeft geregeld. De leerling heeft recht op 30 minuten extra examentijd. In het verlengde hiervan is het van belang ook tijdens de schoolloopbaan passende maatregelen te nemen om de tijdsdruk bij proefwerken en repetities te verminderen.
  2. spellingfouten niet aan te rekenen of minder zwaar te rekenen,
  3. onvoldoende gemaakte proefwerken mondeling herkansen,
  4. onvoldoende gemaakte proefwerken doorspreken en gerichte adviezen geven, zodat de leerling er van kan leren,
  5. mondeling afleggen van proefwerken en tentamens,
  6. schriftelijke overhoringen zeer tijdig aankondigen, zodat er een aantal dagen tijd is om de stof te leren,
  8. aanbieden van teksten in een helder lettertype (bijv. Arial) en met een behoorlijke lettergrootte (minimaal pitch 12, liever nog pitch 14),
  9. vrijstelling voor Frans of Duits, zoals beschreven in art. 11.e en 11.f van de Wet op het Voortgezet Onderwijs en in de vrijgekomen uren extra remedial teaching of extra uren Nederlands en Engels. (alleen bij VMBO, niet mogelijk op havo en vwo)
  10. bij proefwerken tekstverklaring voor de vreemde talen het voorlezen van de teksten voor beter tekstbegrip.

Voor de onderbouwing van deze verklaring wordt verwezen naar de rapportage van ....., geregistreerd gezondheidszorgpsycholoog (reg. 09050085525), werkzaam bij ....., dd. Xx-xx-200x.

Deze verklaring heeft een onbepaalde geldigheidsduur.

Plaats, datum

Naam, psycholoog/orthopedagoog
geregistreerd Gezondheidszorgpsycholoog

Het zal duidelijk zijn dat een dyslexieverklaring meer inhoud moet hebben dan 'Floris M. is op 1-6-2001 onderzocht en hierbij is vastgesteld dat hij dyslexie heeft'. Hoe concreter de aanbevelingen, hoe duidelijker het ook voor de school is welke faciliteiten gewenst zijn. De school is er niet vrij in om de door de deskundige geïndiceerde verklaarde maatregelen en faciliteiten te weigeren. Het gaat hier om wettelijke rechten, niet om een voorkeursbehandeling!

De Citotoets

Ook op de basisschool moet er uiteraard rekening gehouden worden met de dyslexie, niet alleen tijdens de dagelijkse activiteiten, maar ook bij het toetsen. Vooral over de Eindtoets Basisonderwijs van Cito ('de Citotoets') is veel onduidelijkheid.

Professor Wied Ruijsenaars (1999) stelt dat het uitgangspunt bij de Citotoets is dat '*de basisvaardigheden van het technisch lezen en rekenen voldoende geautomatiseerd zijn om alle aandacht aan de inhoud van de gesteld vragen te kunnen geven*'.

Dit gaat voor dyslectische kinderen niet op: zij kunnen dus niet laten zien wat ze werkelijk waard zijn. Aanpassing van de toetstijd en een geschikte manier van aanbieden is dus geen gunst, maar de enige manier om dyslectische kinderen een eerlijke kans te geven! Het Cito zelf ziet sinds kort geen bezwaren tegen een aangepast gebruik voor bijzondere gevallen. Ingewikkelde antwoordbladen voor computerverwerking kunnen worden vervangen, de Citotoets kan op band worden geleverd, opgaven kunnen vergroot worden, de opgaven kunnen voorgelezen worden, er kan meer tijd gegeven worden. In Balans Belang, mei 2001, wordt hier uitgebreid op ingegaan (Verweij, 2001).

Dyslexiebeleid

Scholen voor voortgezet onderwijs worden zich er steeds meer van bewust van dat er veel leerlingen rondlopen die niet 'standaard' zijn, die een bijzondere pedagogische en onderwijskundige begeleiding vragen.

De leerlingenpopulatie lijkt wel steeds veelkleuriger te worden. Het vak van docent verandert. Hij dient zich steeds meer te verdiepen in uiteenlopende leer- en gedragsproblemen. Niet alleen de leerlingen, maar ook de docenten moeten daardoor worden begeleid (Loonstra, 2000; Dekker en Loonstra, 2001). Het is zeer nuttig om hiervoor bijeenkomsten te organiseren waar praktische onderwerpen worden besproken om de kennis op deze gebieden te vergroten.

Docenten kunnen deze kennis direct benutten in hun dagelijkse praktijk.

Men kan hierbij denken aan onderwerpen zoals:

- het omgaan met emoties van leerlingen, ouders en docenten zelf,
- psychologische aspecten van communicatie (gespreksvoering),
- omgaan met kinderen met leerproblemen, waaronder dyslexie,
- het beleid betreffende dyslexie, zoals dat op de hele school geldt.

Hiernaast zijn bijeenkomsten gericht op specifieke dossiers van leerlingen nuttig, waarin wordt besproken wat het handelingsplan is en wat de rol daarbinnen is van de individuele docenten. Dat daarbij lang niet altijd pasklare oplossingen te vinden zijn, zal duidelijk zijn.

Bij de bovenstaande gespreksonderwerpen gaat het niet alleen op het vermeerderen van kennis en het vergroten van het begrip voor de zorgleerlingen, maar ook om een betere communicatie. Dit laatste is ook naar ouders van groot belang.

Mijn zoon had zo'n grote taalachterstand dat de wilde daar echter perse naartoe. We vonden een eerste leerjaar tot het eindexamen is er steeds be voor hem. Er is altijd goed overleg geweest met de hem daar zien opbloeien tot een gezonde puber, d discussie te gaan als hij het niet eens was met een zonder zitten blijven en is met een pracht eindlijst Mijn dochter is ook dyslectisch en zit in 3- atheneum. Op mijn verzoek om een gesprek reageerde de school door alle ouders van dyslectische kinderen uit te nodigen voor een bijeenkomst met de talendocenten. Wij konden met elkaar kennismaken, waardoor er betere algemene regels konden worden opgesteld voor een goede begeleiding en opvang. De vraag naar meer van deze avonden werd door de school gehonoreerd. Ook de dyslectische leerlingen zijn betrokken in dit geheel. Zij hebben contact met elkaar gemaakt en dat werkte positief.

Relaas van een moeder (Balans Belang, 2000, 63, p.3)

Het is voor dyslectische kinderen cruciaal dat het dyslexiebeleid van een school goed geregeld is en voor alle docenten duidelijk. Leerlingen moeten niet afhankelijk zijn van de goodwill van individuele docenten.

Enkele praktische afspraken kunnen daarbij behulpzaam zijn:

- zorg dat het dyslexiebeleid helder op papier staat en dat iedereen daar kennis van kan nemen
- zorg dat er geen misverstanden kunnen bestaan over wie wel en wie niet van de dyslexieregelingen gebruik kunnen maken

(voer bijvoorbeeld in dat zorgleerlingen die gebruik mogen maken van een bepaalde regeling een 'groene kaart' hebben, die ze aan de docent moeten kunnen laten zien),

- sluit met leerlingen die een dyslexieverklaring hebben overlegd een contract (zie onderstaand voorbeeld) waarin staat wat hun rechten en plichten zijn.

Voorbeeld van een dyslexiecontract

Contract

_____ heeft middels een verklaring van een deskundige bij de schoolleiding kenbaar gemaakt dyslexie te hebben. De dyslexieverklaring is door de schoolleiding geaccepteerd. Hij/zij wil gebruik maken van de volgende faciliteiten en zal zich houden aan de hieronder genoemde voorwaarden.

- Bij het huiswerk maken en leren mag gebruik gemaakt worden van de volgende faciliteiten (aankruisen welke van toepassing zijn):
  - een tekstverwerker met spellingcorrectie
  - een eigen laptop
  - romans en studieboeken ingesproken op cassetteband
  - teksten met een groter, duidelijker lettertype (aangeleverd door de docent)
- Bij het toetsen en beoordelen:
  - wordt extra tijd gegeven
  - worden teksten getypt aangeleverd met een groter lettertype
  - mogen teksten die hardop gelezen moeten worden van tevoren worden voorbereid
  - worden alleen de regelfouten in de talen geteld, inprent- en luisterfouten niet
  - worden spellingfouten in de talen en de zaakvakken niet fout gerekend als de juiste betekenis uit het woord is op te maken
  - mag gebruik worden gemaakt van een computer (indien mogelijk)
  - wordt, indien noodzakelijk een toets mondeling overgedaan, waarbij van tevoren afspraken gemaakt worden over de manier van beoordelen
  - .....
  - .....
  - .....

Het recht op bovenvermelde faciliteiten vervalt als hij/zij er misbruik van maakt of langdurig onvoldoende motivatie toont.

Datum:

Handtekening leerling:

Handtekening schoolleiding:

Slot

Het is heel frustrerend dat je als je dyslexie hebt, vaak niet de resultaten kunt halen waar je eigenlijk recht op hebt, gezien de inzet waarmee je hebt gewerkt. Het is heel makkelijk om dan de moed te verliezen, vooral als anderen niet in de gaten hebben hoe hard je er voor werkt. Het is fantastisch als er op school een sfeer heerst waarin leren leuk is, waarin ook kinderen met leerproblemen vertrouwen in zichzelf kunnen houden.

Wat is er bevredigender dan samen met de leerling een leerhandicap te overwinnen? Dat is de bedoeling van de wettelijke regels.

Dat moet het schoolbeleid zijn!

Literatuur

Braams, T. 2002. *Dyslexie, een complex taalprobleem*. Amsterdam: Boom.

Dekker, K. & J.H. Loonstra 2001. Dyslexiebegeleiding: het blijft zoeken. In: *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 2001 (2).

Loonstra, J.H. 2000. Over een bruine cavia die groen werd. Zorgverbreding en ADHD: een succesverhaal? In: *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 2000/4, p. 12-17.

Olofsson, Å 1999. Early reading problems: a follow up 20 years later. In: I. Lundberg, F.E. Tønnessen en I. Austad (eds.), *Dyslexia: advances in theory and practice*. Dordrecht: Kluwer.

Ruijsenaars, A.J.J.M. 1999. Volgspot: Citotoets. In: *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 38, 2.

Van der Leij, A., A.J.C. Struiksma & A.J.J.M. Ruijsenaars 2000. *Dyslexie, classificatie, diagnose en dyslexieverklaring*. Bilthoven, Stichting Dyslexie Nederland.

Verweij, M. 2001. Kinderen met dyslexie geholpen, aanpassingen bij Citotoetsen. In: *Balans Belang*, nr.71, p.10-11.